

Paolo Cognetti
Sofia draagt altijd zwart

VERTAALD DOOR YOND BOEKE
EN PATTY KRONE

ATHENAEUM — POLAK & VAN GENNEP
AMSTERDAM 2013

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Sofia si veste sempre di nero*
Copyright © 2012 Minimum Fax / Paolo Cognetti
Copyright vertaling © 2013 Yond Boeke en Patty Krone /
Athenaeum—Polak & Van Gennep, Singel 262, 1016 AC Amsterdam

Omslag TEFF / Peter Matthias Noordzij
Omslagillustratie © Shutterstock / Lisa A

ISBN 978 90 253 0000 5
NUR 302
www.uitgeverijathenaeum.nl

Sterven

Is een kunst, net als al het andere.

Ik ben er uitzonderlijk goed in.

Ik doe het zodat het als de hel voelt.

Ik doe het zodat het echt voelt.

Volgens mij kun je wel zeggen dat ik er aanleg voor heb.

Sylvia Plath

Levenslicht

Op een nacht keek de verpleegster door het raam van de afdeling naar buiten en zag zijn bestelbus voor het ziekenhuis staan. De koplampen knipperden drie keer, doofden en gingen daarna weer aan toen zij zwaaide. Ze vroeg haar collega haar even af te lossen en liep de trap af tot ze bij de dienstingang kwam, en daar, in de herfstregen, draaide hij zijn raampje open en zei dat hij een aantal beslissingen had genomen. De verpleegster keek hem onderzoekend aan, niet zeker of ze hem moest geloven. Ze checkte of niemand hen zag en ging de man voor naar een lege kamer op de eerste verdieping, waar ze ongestoord konden praten.

De snor van de man rook niet alleen naar sigaretten, zoals gebruikelijk, maar ook naar wijn. Eenmaal in de kamer omhelsde hij haar en manoeuvreerde haar in de richting van het bed, maar de manier waarop stond haar niet aan en dus duwde ze hem van zich af. Hij reageerde beleefd, opende het raam, stak een sigaret op en keek naar buiten. Na een tijdje zei hij: 'Als het nog even zo doorregent, krijgen we nog vinnen, net als de vissen.'

'Nou?' zei de verpleegster, 'ga je me nog vertellen wat je komt doen?'

De man antwoordde niet meteen, keek naar de regen en nam nog een paar trekjes. Daarna zei hij dat hij die nacht niet naar huis ging. Hij was met slaande ruzie ver-

trokken en had naar zijn vrouw geschreeuwd dat ze hem maar moest vergeten. Hij vertelde niet dat hij daarna naar het café was gegaan, maar dat was wel duidelijk. Het was kwart voor twee. Hij haalde een hand door zijn natte haar en de verpleegster stelde zich voor dat hij met andere mannen aan de bar had staan drinken, over vrouwen had gepraat, met de serveerster had geflirt, en dat hij daarom zo laat bij haar was komen aanzetten. Hij zei: 'Als jij me ook al niet wilt, slaap ik wel in de bestelbus, mij maakt het niets uit.' Toen hij haar nogmaals probeerde te omhelzen liet ze hem begaan, sloot haar ogen en dwong zichzelf niet aan zijn opeenstapeling van smoezen en leugens te denken.

Later die nacht werd ze opgepiept voor een spoedbevalling. Een jonge vrouw van tweeëntwintig, in de zevende maand. Ze baarde een minuscuul, blauwzuchtig meisje, plus een flinke hoeveelheid bloed. De verloskundige gaf het een paar tikjes tegen de billen om het te laten huilen en ademen, maar het meisje ademde noch hilde en moest gereanimeerd worden. De arts had het idee dat er iets niet klopte aan die premature bevalling: uiteindelijk bleek dat de moeder, zonder het tegen iemand te zeggen, maagzweermedicijnen had geslikt die verboden waren tijdens de zwangerschap, maar nu was ze te zeer van slag om tekst en uitleg te geven. Ze had een zware bloeding gehad en lag in bed te schreeuwen en zichzelf te vervloeken. Ze dienden haar een kalmeringsmiddel toe, gaven haar een infuus en wachtten tot ze sliep – het onderzoek naar de toedracht kwam later wel.

Aan de couveuse van het meisje hing een kaartje met de naam Sofia Muratore. Haar vader kwam verschillende keren per dag naar haar kijken. Uitgeput en onthutst liep

hij af en aan tussen zijn vrouw en zijn dochter, en vroeg zich af wie van de twee schuldig was aan de ellende van de ander. Omdat hij zijn kind niet mocht aanraken, bekeek hij het eindeloos door het glas, niet zeker of hij zich eraan moest hechten, en of hij het prachtig dan wel monsterlijk moest vinden, zoals gebruikelijk is met pasgeboren baby's, en exotische amfibieën.

De verpleegster maakte er een gewoonte van 's nachts tegen Sofia te praten, als niemand het zag. Ze ging bij de couveuse zitten en begon. Het was net als praten tegen de planten op haar balkon: misschien had het wel helemaal geen zin, maar zij voelde zich er prettig bij en voor het kind was het vast ook niet slecht. Nacht na nacht vertelde ze Sofia haar hele verhaal: over de boerderij waar ze was opgegroeid, over het leven dat ze tot haar dertigste had geleid, over de priester die haar ervan had overtuigd dat ze een roeping moest vinden, over de wrede nonnen op de verpleegstersopleiding, over de dag waarop ze naar de stad was gekomen en had gehuild bij het zien van haar appartement. Ze had moeten leren om hard te zijn. Net zoals ze had moeten leren omgaan met bloed, braaksel, uitwerpselen en ontstoken wonden, dingen waarmee je geconfronteerd werd als een lichaam openlag, als het werd aangetast door ziekte of verminkt door een ongeluk, en waar je blik onwillekeurig naartoe werd getrokken. Ze vertelde haar al die dingen in de eenvoudigste bewoordingen die ze kende.

Op een nacht dat ze daar zo tegen Sofia zat te praten, hoorde ze het geluid van een claxon, ze liep naar het raam en zag de bestelbus van de man op de parkeerplaats staan. Hij knipperde met zijn koplampen maar ze verroerde zich niet. Ze bleef stokstijf staan om er zeker van te zijn

dat de boodschap duidelijk was. De man stapte uit, keek omhoog naar het raam, rookte een sigaret, gooide vervolgens de peuk weg en vermorzelde hem onder zijn schoen alsof zij die peuk was, stapte weer in, keerde en reed weg.

‘Sofia,’ zei de verpleegster, ‘weet je wat dat is, een geboorte? Dat is een schip dat ten oorlog vaart.’

Die ochtend verklaarde de kinderarts dat het meisje buiten levensgevaar was en brachten ze het eindelijk naar haar echte moeder.

Een zeeroversverhaal

Op een bepaald moment in hun huwelijk besluiten Sofia's ouders niet te gaan scheiden maar te gaan verhuizen. Ze verlaten Milaan en gaan buiten de stad wonen, op een plek die nét ver weg en anders genoeg is om hun het gevoel te geven dat ze een nieuwe start maken. In het voorjaar van 1985 vinden ze een gloednieuwe eengezinswoning in een villapark: ze lopen door het huis en de tuin, en beklimmen om het uitzicht te bewonderen het kale heuveltje dat uitkijkt op het meer waaraan de naam van het complex waarschijnlijk is ontleend.

Als ze dat verhaal vertelt, op een zondagochtend in de toekomst, zal Sofia zeggen dat Lagobello in haar ogen, van daaraf gezien, net een sprookjesdorp was. Ze kan niet weten hoezeer ze het zal gaan haten wanneer ze opgroeit. Wat ze wil, op haar achtste, is een hond, een boomhut, toestemming om alleen te gaan fietsen en ouders die niet bekvechten. Ze is al getuige geweest van diverse ruzies, en hoewel het haar totaal niet duidelijk is waardoor hun problemen worden veroorzaakt, heeft ze wel begrepen wat het doel is van die tochtjes: er gaat iets niet goed tussen hen, en in een nieuw huis zal het hopelijk beter gaan. Ze denkt *alsjeblijft alsjeblijft, laat het deze keer goed gaan*.

Eenmaal volwassen zal ze de daken en de schoorstenen beschrijven, het patroon van de grindpaden op de grasmatten, de manier waarop de zon wordt weerkaatst door

de roldeuren van de garages. Terwijl de makelaar op de Alpen aan de horizon wijst, zoekt de hand van Sofia's moeder die van haar vader. Zonder dat hij wordt geroepen of aangeraakt strekt hij, alsof hij een andersoortig signaal heeft opgevangen, de zijne uit en pakt de hare beet, en Sofia ervaart het wonderbaarlijke machtsgevoel dat je hebt als je gebeden worden verhoord.

Die zomer, niet lang na de verhuizing, als de muren nog kaal zijn en de boeken nog in dozen zitten, komt Roberto van kantoor thuis met een jongetje. Oscar is de zoon van een oude vriend van hem die gevraagd heeft of de jongen alsjeblieft een tijdje bij hen kan logeren, omdat de toestand van zijn vrouw verslechtert. Ook met haar zijn ze bevriend, maar op een wat andere manier: ze is al zo lang ziek dat iedereen er inmiddels aan gewend is dat ze kaal is en een opgezwollen, gelig gezicht heeft, en dat ze haar ook zo voor zich zien als ze haar aan de telefoon hebben of over haar praten, alsof dat haar normale uiterlijk is. Niemand is zo naïef te hopen dat ze zal genezen, maar ze hadden de illusie dat ze haar wankel evenwicht zou kunnen bewaren, ziek maar levend, zo niet voor eeuwig dan toch tenminste voor onbepaalde tijd. Maar nu gaat ze opeens snel achteruit.

'Daar zijn ze,' zegt Rossana, die door het keukenraam kijkt en de auto ziet aankomen. Binnen is de tafel gedekt voor vier, een pan staat op het vuur. Ze drukt haar sigaret uit in de gootsteen en voegt eraan toe: 'Denk aan wat je me beloofd hebt.'

Om te laten zien dat ze zich dat precies herinnert, opent Sofia de voordeur en posteert zich op de drempel. Eenmaal volwassen zal ze die scène in andere ruimtes na-

spelen en het publiek het kind van die avond tonen. Haar schouders tegen de deurpost, haar handen weggestopt achter haar rug en haar borst vooruit, op precies dezelfde manier als ze haar moeder, sinds ze in Lagobello zijn gearriveerd, haar vader ziet opwachten. Een parodie op 'de echtgenote', die nog grotesker wordt door de bril die ze draagt, het rechterglas afgeplakt om haar schele oog te corrigeren. Roberto, die zijn handen vol heeft – zijn aktetas, Oscars rugzak, een zak mest die hij net bij de kwekerij heeft gekocht – duwt met zijn voet het tuinhak open, kust zijn dochter op haar voorhoofd, gaat naar binnen en laat haar de taak om de gast achter hem te verwelkomen.

'Hoi,' zegt Sofia. 'Heb je honger?'

'Ligt eraan,' antwoordt Oscar. 'Wat is er?'

'Gehaktballen met puree. Ik heb de puree gestampt. En ijs toe.'

'Wat heb je met je oog gedaan?'

'O, met dit oog is niks mis. Maar het andere is een beetje lui. Het moet leren om het alleen af te kunnen, zonder het andere, anders doet het straks helemaal niets meer.'

'Mag ik het zien?'

'Mij best,' zegt Sofia, met dezelfde nonchalance als waarmee ze zich een paar jaar later zal uitkleden. Ze schuift haar bril op haar voorhoofd en probeert haar linkeroog in toom te houden. Maar een beetje vanwege de spanning en een beetje omdat ze met haar rechteroog al die tijd niet heeft kunnen zien, lukt dat niet zoals ze zou willen.

'Wow,' zegt Oscar, 'hoe doe je dat?'

'Ik doe niks.'

'Weet je het zeker?'

'Ik vind het naar voor je moeder,' zegt Sofia, die zich

plotseling de zin herinnert die ze had voorbereid. Ze overvalt Oscar ermee. Hij haalt zijn schouders op en schopt even met zijn schoenpunt tegen het treetje voor de buitendeur. Dan wordt er vanuit de keuken geroepen dat ze aan tafel moeten komen.

De avond heeft voor Oscar nog meer interessants in petto. Om tien uur komt Rossana bij Sofia op bed zitten, pakt haar bril, bergt hem op in de koker en houdt vervolgens haar vinger vlakbij Sofia's neus. Langzaam beweegt ze haar vinger naar achteren, terwijl Sofia haar best doet er strak naar te blijven kijken. Ze herhalen de oefening een paar keer, en als ze klaar zijn komt Roberto er ook bij zitten, voor een volgend ritueel: ze zeggen een Onzevader en een Weesgegroeitje, en Rossana zegt een zelfverzonnen gebed waarin ze dankt voor de voorbije dag en voor de nieuwe vriend die is gearriveerd, en waarin ze vraagt om een goede nacht voor hen allemaal.

'Amen,' zegt Sofia. Rossana buigt zich over haar heen en geeft haar een nachtzoen. Het lijkt haar logisch om hetzelfde bij Oscar te doen, alleen weet die niet goed hoe hij moet reageren, hij geneert zich, trekt de lakens op tot zijn kin en knijpt zijn ogen dicht. Dan gaat eindelijk het licht uit en verlaten de volwassenen de kamer.

'Doen ze altijd zo?' vraagt hij als ze weg zijn.

'Zo hoe?'

'Al dat gelach en gezoen.'

'Vroeger niet,' zegt Sofia. 'Vroeger maakten ze altijd ruzie. Maar ze hebben elkaar beloofd dat ze weer zullen proberen van elkaar te houden.'

'Balen,' zegt Oscar en wrijft over zijn voorhoofd.

Ze slapen in twee nieuwe bedden, in een kinderkamer die pas een paar weken daarvoor is besteld uit een catalo-

gus. Omdat ze die drie jaar lang moeten afbetalen, hebben Rossana en Roberto met het oog op de toekomst voor een kamer met twee bedden gekozen. Ze denken al een tijdje over een tweede kind.

‘En die dingen, wat waren dat?’ vraagt Oscar.

‘Welke dingen?’

‘Die gedichten die jullie opzeiden.’

‘Bedoel je de gebeden?’

‘Ja. De gebeden.’

Sofia draait zich om en bekijkt zijn profiel in het donker. Ze is nog nooit iemand tegengekomen die niet wist wat gebeden waren. Door het op een kier staande raam klinkt de stem van Roberto: hij is waarschijnlijk naar buiten gegaan om het gras te sproeien en is met een buurman aan de praat geraakt.

‘Die zijn om met God te praten,’ antwoordt ze, na haar woorden met zorg gekozen te hebben.

‘En wat zeggen jullie dan tegen God?’

‘Om te beginnen danken we hem. We bedanken hem voor wat hij ons geeft en vragen vergeving als we iets slechts hebben gedaan. En als we een speciale wens hebben, dan vragen we hem of hij die alsjeblieft wil vervullen.’

‘En doet hij dat ook?’

‘Tuurlijk,’ zegt Sofia, en meteen weet ze dat ze een overhaast antwoord heeft gegeven. Er is ook nog zoiets als Gods wil. Het ligt ingewikkelder, maar ze heeft de moed niet het terug te nemen. Ze hoort hoe haar vader de buurman gedag zegt en de kraan opendraait.

‘Wow,’ zegt Oscar, terwijl vanuit de tuin de lekkere geur van vochtige aarde opstijgt.

Als Oscar haar de dag daarop eerst haar bed en vervolgens het huis uit sleurt, en daarna de jongens uit het park om zich heen verzamelt en zichzelf tot leider van de groep bombardeert, ontdekt Sofia al heel snel dat het helemaal niet nodig zal zijn hem te ontzien en dat het haar geen moeite zal kosten vrienden met hem te worden. Oscar is negen en heel erg wild: en het leeftijdsverschil, zijn altijd warrige haar dat glanst in de zon en alle avonturenverhalen die hij kent en weet na te spelen maken hem tot een geboren leider en een ideale vriend. Sofia zal als ze volwassen is telkens weer verliefd worden op zulk soort mannen, met obsessieve, zij het steeds wisselende, passies. In 1985 is Oscars obsessie het hijsen van de zwarte vlag; een volgende zomer zijn de Apaches aan de beurt, en daarna Robin Hood en zijn mannen, en de goudzoekers in Alaska, maar dit is het jaar van de piraten, en het park van Lago-bello lijkt voor hem gemaakt.

Sofia zal op dit punt in het verhaal een cirkel in de lucht tekenen. Ze zal een meer schetsen, met een eilandje dat met het vasteland verbonden is door middel van een houten bruggetje. Op het eiland staat een hut met een rieten dak. Een verhard pad, met om de paar meter een bank en een lantarenpaal, loopt rond het meer en vervolgens heuvelopwaarts, geflankeerd door twee rijen pas geplante struiken. Dat kunstmatige landschap, dat ook al afkomstig is uit een catalogus, maar dan eentje met parken en tuinen, en dat is ontworpen als plek om tot rust te komen, verandert onder de handen van Oscar in de Caraïbische Zee aan het begin van de achttiende eeuw, betwist door de Europese koloniale mogendheden en geteisterd door bandieten. Onder zijn leiding gaat een groep weldoervoede, in flats grootgebrachte enig kinderen die allergisch

zijn voor pollen en voor de zon en niet in staat zijn een wesp van een bij te onderscheiden, scheep op twee vijandelijke galjoenen: een bemanning bestaand uit matrozen, onderofficieren en officieren tegenover een ongeregeld zooitje varengasten, onder wie Oscar de rollen van stuurman, kanonnier, uitkijk, bootsman en kwartiermeester verdeelt; die van kapitein houdt hij voor zichzelf. De regels zijn simpel: de Engelse marine heeft tot taak Tortuga te veroveren en het te zuiveren van geteisem, en de piraten dienen weerstand te bieden, dekking te zoeken, toe te slaan, te ontsnappen en het eiland, in het rampzalige geval dat ze dat verspelen, te vuur en te zwaard te heroveren. Dat is Oscars favoriete gedeelte. Hij trekt zich terug op de heuvel en bereidt daar een wraakactie voor. Hij werkt strategieën uit voor de tegenaanval en stuurt zijn spionnen eropuit om de manoeuvres van de vijand te bespieden. Hij inspecteert wapens en munitie en spreekt zijn mannen een laatste keer toe, en pas als ze het niet meer houden van ongeduld gaat hij tot enteren over. Dan stort hij zich van de heuvel met een van een boom gerukte tak in zijn vuist en schreeuwt: 'Ten aanval canaille!' of 'Leve de zeeschuimerij!' of 'Aanvallen, boekaniers!'

Met uitzondering van Sofia zijn al zijn piraten jongens. De meisjes zijn de baas over een ander deel van het park, dat met de schommels. En dus raken zij tweeën op een avond in een discussie verzeild.

'Ik zou andere dingen kunnen doen,' zegt Sofia. 'Wonden verbinden of zo. Ik zou voor zalfjes kunnen zorgen om erop te smeren, en voor verband. En ik zou het eiland kunnen schoonhouden.'

'Zou je dat leuk vinden dan?'

'Ik denk van wel.'

‘Zou je het leuker vinden dan vechten?’

‘Het is niet dat ik het leuker zou vinden. Het zou gewoon normaler zijn, denk je niet?’

Dan knipt Oscar de lamp op het nachtkastje aan. Hij stapt zijn bed uit, doet zijn schoolrugzak open en haalt er een boek uit. Het is een schat die Sofia nooit meer zal vergeten: de harde, zwarte kaft zonder illustratie, goud op snee, het rode leeslint en die majestueuze titel: *Leven en Bedrijven van eenigen der beruchtste Straat- en Zeeroovers in Grootbritannien*, door kapitein Charles Johnson. Oscar legt het op zijn kussen en strijkt erover, als om het stof van eeuwen eraf te vegen.

‘Het is heel oud,’ zegt hij. ‘Kijk.’

Terwijl hij langzaam de bladzijden omslaat, bewondert Sofia de pentekeningen van die verschrikkelijke kapiteins met hun lange, tot vlechten geknoopte baarden en hun woeste blikken. Sommigen van hen missen een oog of een hand, en allemaal dragen ze een grote hoed en gouden oorbellen.

‘Hier,’ zegt Oscar, en hij houdt het boek bij het licht om haar een van de laatste hoofdstukken te laten zien. De tekening waarop hij Sofia attendeert, daar is geen twijfel over mogelijk, is de afbeelding van twee vrouwelijke piraten. Allebei dragen ze een gescheurde bloes die hun boezem onbedekt laat, een detail dat haar buitengewoon treft omdat ze het gevoel heeft dat het obscene is. De een omklemt een pistool en de ander een sabel. Ze kijken triomfantelijk, en vanwege hun wapens en hun bloezen ligt het voor de hand te denken dat ze zojuist als overwinnaars uit de strijd zijn gekomen. Onder de illustratie staat: *Anne Bonny en Mary Read, de twee minnaressen van Kapitein Calico Jack Rackham*.